

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหาร เทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี*

APPLYING BUDDHIST PRINCIPLES TO ENHANCE POLITICAL LEADERSHIP AMONG MUNICIPAL EXECUTIVES IN SURAT THANI PROVINCE

พระครูพิศาลพัฒนานุกิจ (สุจินต์ ทีปธมโม), พระมหาสมักร อติภทโท

Phrakhrupisanpatthananut (Sujin Dipadhammo), Phramaha Samack Atibhaddo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: pisan.nan@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพการณ์ภาวะผู้นำทางการเมือง 2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมือง และ 3. นำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 27 รูปหรือคน แบ่งเป็น 7 กลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานียังขาดโครงสร้างเชิงระบบ ขาดวิสัยทัศน์ระยะยาว และมุ่งเน้นการบริหารแบบตอบสนองต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า มากกว่าการวางแผนยุทธศาสตร์ที่ยั่งยืน นโยบายและการจัดสรรงบประมาณยังยึดตามความรู้สึกหรือแรงจูงใจทางการเมือง มากกว่าข้อมูลหรือการวิเคราะห์ที่เป็นระบบ กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงเป็นพิธีกรรมขาดช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้าง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ระบบอุปถัมภ์ยังมีอิทธิพลต่อการบริหารและการจัดสรรทรัพยากรในระดับท้องถิ่น 2. ในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำ พบว่า ผู้บริหารยังขาดอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ ไม่สามารถถ่ายทอดค่านิยมได้อย่างมั่นคง การสร้างแรงบันดาลใจยังไม่ต่อเนื่อง และการกระตุ้นทางปัญญายังไม่เปิดพื้นที่ให้บุคลากรคิดอย่างเป็นระบบ ขณะที่การตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคลยังจำกัด และ 3. การประยุกต์หลักพุทธธรรม ได้แก่ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสัมปันโน ช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำให้มีวิสัยทัศน์ บริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างมนุษย

สัมพันธ์ที่ดีซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โปร่งใส และยึดโยงกับประชาชน

คำสำคัญ: การประยุกต์; หลักพุทธธรรม; ผู้นำทางการเมือง

Abstract

Objectives of this research article were: 1. examine the current state of political leadership, 2. To identify factors influencing the enhancement of political leadership, and 3. To propose the application of Buddhist principles for promoting the political leadership of municipality executives in Surat Thani Province, conducted by the qualitative research employing in-depth interviewing 27 key informants purposively selected and categorized into seven groups. The collected data were analyzed by descriptive interpretation.

The findings revealed that, firstly, the political leadership of municipality executives in Surat Thani remained structurally underdeveloped, lacking long-term vision and strategic planning. Most administrative actions tended to be reactive rather than proactive, driven more by political motives or intuition than systematic data or analysis. Citizen participation mechanisms were largely ceremonial, with limited openness, transparency, and accountability. Patronage systems continued to influence resource allocation and management at the local level. Secondly, the study was found that the enhancement of political leadership was hindered by the lack of ideological influence. The inability to consistently conveyed core values, insufficient inspirational leadership, and limited intellectual stimulation within the organization. Leaders also showed minimal recognition of individual differences among personnel. Lastly, the application of Buddhist principles namely Cakkhuma (visionary), Vituro (skillful in management), and Nissayasampanno (possessing sound human relations) helped strengthen leadership capacity by fostering long-term vision, effective administration, and positive interpersonal relations. These qualities contributed to sustainable, transparent, and citizen-responsive local governance.

Keywords: Application; Buddhist Principles; Political Leaders

บทนำ

การเมืองมิใช่เพียงกระบวนการแย่งชิงอำนาจเพื่อปกครองกันเท่านั้น หากแต่เป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการชีวิตมนุษย์ในสังคม อำนาจและการเมืองเป็นสิ่งที่แทรกซึมอยู่ในทุกมิติของชีวิต ทั้งในทางความคิด จินตนาการ การบริหาร และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2550) โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังต้องเผชิญกับความท้าทายในการสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองที่มีคุณภาพ ภาวะผู้นำจึงเป็นกลไกสำคัญในการขึ้นองค์กรหรือสังคมให้ไปสู่เป้าหมายร่วมผ่านการประสานประโยชน์ระหว่างความต้องการของประชาชนกับนโยบายสาธารณะ (ชาญชัย ชัยรุ่งเรือง, 2555)

ในระดับการปกครองท้องถิ่น ภาวะผู้นำของผู้บริหารท้องถิ่นยิ่งทวีความสำคัญ เนื่องจากการกระจายอำนาจได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากยิ่งขึ้น โดยในปัจจุบันประเทศไทยมี เทศบาลทั้งหมด 2,472 แห่ง (ข้อมูล ณ ปี 2566: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น) ครอบคลุมการพัฒนาและบริการสาธารณะในระดับพื้นที่ ซึ่งถือเป็นฐานรากสำคัญของระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีโครงสร้างที่เอื้อต่อประชาธิปไตยในระดับฐานราก แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าผู้บริหารท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการเป็นผู้นำประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (พระคมกริช จันทสุทโธ และคณะ, 2566)

ในบริบทของ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ในภาคใต้ มีจำนวนประชากรกว่า 1.08 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) มีจำนวนเทศบาลรวม 49 แห่ง ครอบคลุมทั้งเมืองใหญ่ พื้นที่กึ่งเมือง และพื้นที่ชนบท ซึ่งมีความหลากหลายทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างมาก ขณะเดียวกัน จังหวัดยังเผชิญปัญหาด้านการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น อาทิ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย การขาดกลไกการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน และอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ ส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นในหลายพื้นที่ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้) ผู้วิจัยจึงเลือกจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นกรณีศึกษา เพราะมีลักษณะพื้นที่ที่สะท้อนความซับซ้อนของการบริหารท้องถิ่นร่วมสมัย อีกทั้งมีความจำเป็นเร่งด่วนในการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองให้มีคุณภาพ

ท่ามกลางบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าการนำ หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักทศตีย ปาปนิกรธรรม ซึ่งปรากฏใน พระไตรปิฎก หมวด องควินนตกนิกาย ติกนิบาต (พระไตรปิฎก เล่มที่ 21 ข้อที่ 209) มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างภาวะผู้นำ จะเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยและตอบโจทย์เชิงคุณธรรมที่จำเป็นในภาวะผู้นำยุคใหม่ โดยหลักธรรมนี้ประกอบด้วย 1. จักขุมา ผู้มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล 2. วิรูโร ผู้มีความเชี่ยวชาญในการ

บริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ 3. นิสัยสัมปันโน ผู้มีมนุษยสัมพันธ์และสามารถสร้างความร่วมมือในองค์กรและชุมชนได้ดี หลักธรรมดังกล่าวมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารท้องถิ่นจากระบบอุปถัมภ์และการบริหารแบบตอบสนองเฉพาะหน้าไปสู่ระบบที่เน้น ยุทธศาสตร์ ธรรมนูญ และ การมีส่วนร่วมของประชาชน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธจริยปาปนิกรรม เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมุ่งหวังผลการศึกษานี้ว่าจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำในระดับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย และสามารถนำไปต่อยอดในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่โปร่งใส มีธรรมาภิบาล และสอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนในระดับท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศึกษาสภาพการณ์ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์โดยตรง ทั้งหมด 27 รูปหรือคน ประกอบด้วย 1. กลุ่มผู้บริหาร ข้าราชการการเมือง นักการเมืองท้องถิ่น จำนวน 5 คน 2. กลุ่มพนักงานเทศบาลระดับบริหารท้องถิ่น จำนวน 5 คน 3. พนักงานเทศบาลระดับอำนวยการท้องถิ่น จำนวน 5 คน 4. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน 5. กลุ่มตัวแทนประชาชนทั่วไป จำนวน 4 คน 6. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน และ 7. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-Depth Interview) แบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับสภาพการณ์ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตอนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการยื่นคำร้องขออนุญาตสัมภาษณ์ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงนัดหมายสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลัก และบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงเพื่อความแม่นยำ ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 เดือน สรุปผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ข้อมูล เชื่อมโยงให้มีความสอดคล้องตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีหรือตอบปัญหาของการวิจัยให้เหมาะสม พร้อมทั้งนำเสนอแนะข้อมูลเป็นองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพการณ์ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ภาวะผู้นำในระดับท้องถิ่นยังขาดโครงสร้างเชิงระบบในการบริหารจัดการและขาดวิสัยทัศน์ในระยะยาวอย่างชัดเจน นโยบายส่วนใหญ่ของผู้บริหารมีลักษณะตอบสนองต่อแรงกดดันทางการเมืองหรือความคาดหวังจากประชาชนเฉพาะหน้า โดยมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ในระยะสั้นที่สามารถมองเห็นได้ เช่น โครงการก่อสร้าง ปรับปรุงภูมิทัศน์ หรือกิจกรรมเฉพาะกิจที่สร้างภาพลักษณ์ มากกว่าการวางแผนยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับปัญหาเชิงโครงสร้างของพื้นที่อย่างแท้จริง การตัดสินใจทางนโยบายและการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากยังอิงอยู่กับความรู้สึกส่วนตัว ประสบการณ์ภาคสนาม และแรงจูงใจทางการเมือง มากกว่าการใช้ข้อมูลสถิติ การประเมินผลกระทบ หรือการวิเคราะห์เชิงวิชาการที่มีระบบรองรับ ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาไม่มีความต่อเนื่องและไม่สามารถตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงในระยะยาวได้ ขณะเดียวกัน กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงอยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการหรือเชิงพิธีกรรม เช่น การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพียงในชั้น

ตอนต้นของโครงการ หรือการตั้งคณะกรรมการที่มีประชาชนร่วมเพียงในนาม โดยขาดกระบวนการส่งผ่านข้อมูลที่เป็นกลาง ช่องทางสื่อสารที่ต่อเนื่อง และพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการโต้แย้งหรือเสนอทางเลือกนโยบายอย่างแท้จริง ประชาชนจึงมีบทบาทในฐานะผู้รับนโยบายมากกว่าผู้ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา ส่งผลให้ความไว้วางใจต่อผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอยู่ในระดับจำกัด นอกจากนี้ ยังพบว่าการบริหารงานส่วนใหญ่ยังขาดกลไกที่สะท้อนความโปร่งใสในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การประเมินผลโครงการ หรือการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน กระบวนการตรวจสอบภายในและภายนอกหน่วยงานยังอ่อนแอ ขาดประสิทธิภาพ และมักประสบกับข้อจำกัดจากเครือข่ายผลประโยชน์ทางการเมืองในระดับพื้นที่ ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการแต่งตั้งโยกย้ายบุคลากร การจัดสรรโครงการ และการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มผลประโยชน์ ส่งผลให้ภาวะผู้นำที่ควรตั้งอยู่บนหลักความสามารถ ความเสมอภาคและความชอบธรรมทางการเมือง ถูกลดทอนลงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจึงเห็นได้ว่าภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานียังมีข้อจำกัดหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาอย่างครอบคลุม ยั่งยืน และมีธรรมาภิบาล ดังนั้น การส่งเสริมภาวะผู้นำในระดับเทศบาลจึงต้องยกระดับจากการบริหารแบบปฏิกิริยาไปสู่การบริหารเชิงยุทธศาสตร์ พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ และวางโครงสร้างที่ลดอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความโปร่งใส และประสิทธิภาพที่สอดคล้องกับคุณค่าของการปกครองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเมื่อพิจารณาในมิติของผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของ Bass และ Avolio พบว่ายังมีความเปราะบางในหลายด้าน โดยเฉพาะในแง่ของอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ที่ยังไม่มั่นคงและไม่เป็นระบบ ผู้บริหารจำนวนไม่น้อยขาดจุดยืนทางความคิดที่ชัดเจน และมีแนวโน้มจะกำหนดนโยบายตามกระแสหรือแรงกดดันทางการเมืองมากกว่ายึดหลักการระยะยาว ส่งผลให้ไม่สามารถสื่อสารแนวคิดหรือค่านิยมที่ควรยึดถือไปยังเจ้าหน้าที่และประชาชนได้อย่างมีพลัง อุดมการณ์จึงไม่ได้ถูกแปลงเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และทำให้การบริหารขาดทิศทาง ความต่อเนื่อง และความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้คน ในขณะที่มิติของการสร้างแรงบันดาลใจมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับภาวะผู้นำในเชิงความสัมพันธ์ โดยผู้นำที่สามารถถ่ายทอดเป้าหมายขององค์กรได้ชัดเจน แสดงออกถึงความจริงใจและส่งเสริมคุณค่าภายในตัวบุคลากร จะสามารถปลุกพลังในการทำงานร่วมกันอย่างมีความหมาย

ทั้งในระดับทีมงานและในระดับชุมชนท้องถิ่น แรงแบบตาลใจจึงเป็นพลังแฝงที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรให้เข้มแข็ง และมีความยืดหยุ่นในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นอกจากนี้ การกระตุ้นทางปัญญาก็เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญ ผู้นำที่เปิดโอกาสให้บุคลากรได้คิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม และเรียนรู้จากความหลากหลายของมุมมองจะสามารถพัฒนาองค์กรให้มีพลวัตทางความคิด และยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจเชิงนโยบายให้ลึกซึ้งและแม่นยำมากขึ้น การไม่ยึดติดกับกรอบความคิดเดิม และการส่งเสริมการทดลองแนวทางใหม่ ๆ ทำให้องค์กรสามารถปรับตัวและเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สุดท้าย การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นหัวใจของภาวะผู้นำที่ยั่งยืน ผู้นำที่เห็นคุณค่าในความแตกต่างของแต่ละคน จะสามารถบริหารทีมงานได้อย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพ การให้พื้นที่ในการแสดงออกตามศักยภาพ ความเข้าใจในเงื่อนไขชีวิตและการออกแบบงานที่ยืดหยุ่น ล้วนส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในองค์กรและเสริมสร้างความภักดีในระยะยาว ดังนั้น ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลที่ตั้งอยู่บนฐานของอุดมการณ์ แรงแบบตาลใจ ปัญญา และความเป็นมนุษย์ จึงเป็นพลังสำคัญในการยกระดับการบริหารท้องถิ่นให้ก้าวไปสู่ความมั่นคง โปร่งใส และยั่งยืน

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นให้มีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเป้าหมายของการบริหารอย่างรอบด้านและยั่งยืน โดยอาศัยกรอบแนวคิดจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสัมปันโน มาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างภาวะผู้นำในบริบทของการเมืองท้องถิ่น เริ่มจากจักขุมา ซึ่งหมายถึงการมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เป็นคุณลักษณะที่ทำให้ผู้นำสามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจน มองเห็นโอกาสท่ามกลางข้อจำกัด และสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร และสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีเป้าหมาย ส่วนวิฐุโร คือความสามารถในการจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบราชการ กฎหมายและขั้นตอนปฏิบัติต่าง ๆ จะสามารถออกแบบกระบวนการบริหารที่ลดข้อผิดพลาดและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในเชิงนโยบาย อีกทั้งยังสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นรากฐานของการบริหารที่มีคุณภาพและเป็นธรรม ขณะที่นิสสยสัมปันโน หรือความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นคุณลักษณะที่ทำให้ผู้นำสามารถสร้างแรงสนับสนุนจากผู้นอกรอบข้าง ด้วยการสื่อสารที่ให้เกิดการรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงจัง และส่งเสริมบรรยากาศองค์กรที่เอื้อต่อความร่วมมือและการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยสรุป การประยุกต์หลักพุทธธรรมทั้งสามประการนี้ ไม่เพียงช่วยพัฒนาภาวะผู้นำให้มีประสิทธิภาพ แต่ยังหล่อหลอมให้ผู้นำเป็น

ที่พึงพิงของสังคม มีความยึดโยงกับประชาชน และสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการณ์ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังขาดความชัดเจนและมั่นคงในด้านอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ และการบริหารจัดการเชิงระบบ อย่างมีแบบแผน ผู้บริหารส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการตอบสนองนโยบายและโครงการที่สามารถมองเห็นผลในระยะสั้น เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน หรือกิจกรรมประชาสัมพันธ์ มากกว่าการวางแผนยุทธศาสตร์ระยะยาวที่เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในด้านการมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ ผู้บริหารจำนวนมากยังขาดจุดยืนทางอุดมการณ์ที่ชัดเจน การกำหนดนโยบายมักขึ้นอยู่กับแรงกดดันทางการเมืองหรือความนิยมเฉพาะเวลา มากกว่าหลักการที่เป็นแก่นแกนของการบริหาร นอกจากนี้ การสื่อสารแนวคิดอุดมการณ์ต่อเจ้าหน้าที่และประชาชนยังไม่ต่อเนื่อง ส่งผลให้ขาดแรงจูงใจเชิงคุณค่าในการทำงานและความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ในด้านการสร้างแรงบันดาลใจ แม้จะพบว่า ผู้บริหารบางรายสามารถแสดงออกถึงความมุ่งมั่นและถ่ายทอดเป้าหมายได้ดี แต่ยังคงขาดรูปแบบการสื่อสารที่เป็นระบบและต่อเนื่อง พลังของแรงบันดาลใจจึงยังไม่สามารถกลายเป็นพลังขับเคลื่อนองค์กรได้อย่างเต็มที่ ขณะเดียวกัน การกระตุ้นทางปัญญา เป็นองค์ประกอบที่ยังขาดความโดดเด่น โดยพบว่าการเปิดพื้นที่ให้เจ้าหน้าที่หรือประชาชนได้ตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็น หรือเรียนรู้ร่วมกันยังมีอยู่จำกัด การตัดสินใจจำนวนมากของผู้บริหารยังอิงจากความรู้สึกส่วนตัวมากกว่าข้อมูลหรือกระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหากษัตริย์ อภิวิฑูโร (2566) ได้วิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า การใช้ปัญญาในการบริหารเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการเสริมสร้างผ่านการฝึกคิด วิเคราะห์ และการพัฒนาความรู้เชิงโครงสร้าง นอกจากนี้ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลซึ่งควรเป็นรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำแบบมีมนุษยธรรม ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนในการบริหารงานเทศบาลในภาพรวม การให้พื้นที่แก่บุคลากรในการแสดงศักยภาพ การจัดระบบงานให้สอดคล้องกับความสามารถเฉพาะตัว และการฟังด้วยความเข้าใจยังเป็นสิ่งที่พบได้น้อย การบริหารจึงยังเน้นการสั่งการมากกว่าการร่วมมือ ส่งผลให้บรรยากาศของการทำงานขาดความผูกพันในระยะยาวในภาพรวม ภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานียังไม่สามารถแสดงบทบาทได้อย่างครบถ้วน ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านอุดมการณ์ แรงบันดาลใจ การใช้ปัญญาและความสัมพันธ์เชิงมนุษย์ สอดคล้องกับพระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นันทกฤต ทีปภักโร) (2567)

ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำ ของนักการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำท้องถิ่นควรมีคุณลักษณะเด่นทั้งด้านการวาง วิสัยทัศน์ การกล้าตัดสินใจ การยึดโยงกับหลักธรรม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ หากภาวะผู้นำจะพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น จำเป็นต้อง ได้รับการส่งเสริมในเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การปรับแนวทางการคิดเชิงยุทธศาสตร์ การถอด ถอนระบบอุปถัมภ์ในองค์กร และการสร้างพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ บริหารอย่างเท่าเทียมและต่อเนื่อง

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลใน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถจำแนกได้เป็น 4 ด้านตามกรอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของ Bass และ Avolio ได้แก่ การมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ในด้านอิทธิพล เชิงอุดมการณ์ ผู้บริหารท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังขาดจุดยืนที่ชัดเจนในหลักการ การกำหนด นโยบายมีแนวโน้มตอบสนองต่อกระแสเฉพาะหน้าหรือแรงกดดันทางการเมืองมากกว่า การวางกรอบอุดมการณ์ในระยะยาว ส่งผลให้ไม่สามารถสื่อสารค่านิยมให้เกิดพลังร่วม ภายในองค์กรหรือในหมู่ประชาชนได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับข้อเสนอของไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง และวิเชียร ต้นศิริคชกุล (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการผู้นำ ทางการเมืองแบบมีอำนาจเต็มของสังคมไทย จากผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทางการเมือง ควรมีศักยภาพในการจัดการกับปัญหาได้อย่างรวดเร็ว รักษาความสงบเรียบร้อย และคิด นโยบายที่โดนใจ ประชาชนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นที่ยั่งยืน ด้านแรงบันดาลใจ แม้มีบางกรณี ที่ผู้บริหารสามารถถ่ายทอดเป้าหมายองค์กรได้ดี แต่โดยภาพรวมยังขาดความสามารถ ในการปลุกพลังศรัทธาหรือสร้างความรู้สึกร่วมกันในหมู่บุคลากรและประชาชน แรงบันดาลใจจึงยังไม่แปรเปลี่ยนเป็นพลังขับเคลื่อนเชิงระบบ ส่งผลให้การทำงานร่วมขาด ความแน่นแฟ้น ในด้านการกระตุ้นทางปัญญา พบว่ายังไม่เกิดพื้นที่สำหรับการคิด วิเคราะห์ หรือเรียนรู้ร่วมในเชิงระบบ ผู้นำยังมีแนวโน้มใช้อำนาจบริหารจากประสบการณ์ส่วนตัว มากกว่าการตั้งอยู่บนการวิเคราะห์ข้อมูลหรือการเปิดรับความคิดเห็นหลากหลาย ซึ่งสวน ทางกับแนวทางของสุรินทร์ธร ศิริกุล (2556) ได้วิจัยเรื่อง ผู้นำการบริหารกิจการบ้านเมือง ที่ดีขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการ ศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำท้องถิ่นผ่าน SHADED Model ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ความสามารถ การพัฒนาตนเอง และการบริหารแบบมีศีลปะที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของ ตนเองและผู้อื่น สุดท้ายในด้านการตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ยังปรากฏในระดับต่ำ ผู้นำยังขาดความเข้าใจในความหลากหลายของบุคลากร และไม่สามารถจัดการความ แตกต่างให้เป็นทุนทางสังคมขององค์กร การบริหารแบบรวมศูนย์ยังเป็นแนวปฏิบัติหลัก

ส่งผลให้ความรู้สึกมีส่วนร่วมและความผูกพันในระดับองค์กรไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยสรุป การพัฒนาภาวะผู้นำในระดับเทศบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับทั้งการยกระดับคุณลักษณะภายในของผู้นำ เช่น ความกล้า วิสัยทัศน์ และความสามารถในการสื่อสาร รวมถึงการจัดวางระบบองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความร่วมมือ และความไว้วางใจจากประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของภาวะผู้นำทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักทศิทธิปาปนิกรธรรม ซึ่งประกอบด้วย จักขมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งจากผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า หลักธรรมดังกล่าวสามารถตอบโจทย์การพัฒนาภาวะผู้นำในระดับท้องถิ่นได้อย่างรอบด้าน ในด้านจักขมา หรือการมีวิสัยทัศน์ พบว่าผู้บริหารที่สามารถกำหนดเป้าหมายการพัฒนาได้อย่างชัดเจน คิดเป็นระบบ และอิงกับข้อมูลจริง จะสามารถสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนา และได้รับความไว้วางใจจากบุคลากรและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดเอกชัย จนทโชโต (2566) ได้วิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักการเมืองท้องถิ่นที่มีความสามารถในการวางนโยบายอย่างฉลาด มีเป้าหมายชัดเจน และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่น จะสามารถขับเคลื่อนท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ในด้านวิธูโร การบริหารจัดการที่ดี พบว่า ผู้บริหารที่มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย ระเบียบ และระบบงานราชการจะสามารถวางระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และลดข้อผิดพลาดได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของพิศณุพงศ์ กล้ากลกิจ (2562) ได้วิจัยเรื่อง ต้นแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีมีผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร โดยเฉพาะในด้านการดำเนินงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีอัตราความสำเร็จสูงเมื่อผู้บริหารมีทักษะด้านการจัดการด้านนิสสยสัมปันโน หรือความสามารถในการมีมนุษยสัมพันธ์ พบว่าผู้นำที่สามารถสื่อสารอย่างมีศิลปะ รับฟัง และให้เกิดความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนจะสามารถสร้างเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคม และเสริมพลังความร่วมมืออย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งสนับสนุนข้อเสนอของดวงใจ ปินตามูล และคณะ (2560) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำมุ่งให้บริการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวพุทธธรรม ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน

จังหวัดเพชรบูรณ์ และพบว่าการมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการบริหารงานมุ่งให้บริการ

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย พบว่า

1. ผู้นำขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง คือผู้นำที่มีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์ที่มั่นคง มีวิสัยทัศน์ที่สามารถอธิบายได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถสื่อสารจุดยืนของตนจนเกิดความเข้าใจร่วมในระดับองค์กร โดยไม่หลงไหลไปกับกระแสหรือผลประโยชน์เฉพาะหน้า อีกทั้งต้องมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ ปลุกพลังภายในของบุคลากรให้เห็นคุณค่าในภารกิจของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมกันอย่างมีชีวิตชีวา นอกจากนี้ ภาวะผู้นำด้านนี้ยังต้องเปิดพื้นที่ให้เกิดการใช้เหตุผล กระตุ้นการตั้งคำถาม และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กร ตลอดจนต้องตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้แต่ละคนได้พัฒนาในแนวทางที่สอดคล้องกับศักยภาพของตน การรวมองค์ประกอบทั้งหมดนี้ไว้ในตัวผู้นำ จึงสะท้อนถึงภาวะผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนองค์กรให้เปลี่ยนผ่านความท้าทายไปสู่เป้าหมายร่วมได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

2. ภาวะผู้นำเพื่อท้องถิ่นยั่งยืน การบริหารในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำที่มีความเข้าใจรอบด้าน ทั้งด้านเป้าหมายเชิงพัฒนา การจัดการภายในองค์กรและการประสานงานกับประชาชน ผู้นำที่มีคุณลักษณะตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรม โดยเฉพาะในด้านจักขุมา วิจิโร และนิสสยสัมปันโน คือหัวใจของภาวะผู้นำเพื่อความยั่งยืน ผู้นำเช่นนี้จะสามารถมองการณ์ไกล ใช้ข้อมูลจริงวิเคราะห์ทิศทางขององค์กร ควบคู่กับความชำนาญด้านการบริหารที่วางระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ พร้อมกับมีทักษะในการสื่อสารและประสานงานอย่างลึกซึ้งกับคนรอบตัว ภาวะผู้นำที่เน้นความร่วมมือมากกว่าการใช้อำนาจ จะนำไปสู่บรรยากาศการทำงานที่เอื้อให้เกิดการแสดงศักยภาพของบุคลากรอย่างเต็มที่ ทั้งยังเป็นรากฐานของการบริหารท้องถิ่นที่ยั่งยืนซึ่งสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างมั่นคง

3. ผู้นำบนฐานยุทธศาสตร์และส่วนร่วม จากการวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้าง พบว่าผู้นำท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยยังขาดระบบคิดเชิงยุทธศาสตร์ โดยเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และการตอบสนองตามแรงกดดันมากกว่าการวางแผนระยะยาว ซึ่งส่งผลให้การบริหารขาดเสถียรภาพและไม่สามารถพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ระบบอุปถัมภ์ยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางภาวะผู้นำที่ยึดความสามารถเป็นหลัก โดยก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติและลดความชอบธรรมขององค์กรในสายตาประชาชน ผู้นำที่ยึดหลักยุทธศาสตร์จะสามารถวางทิศทางการพัฒนามีเป้าหมาย พร้อมทั้งจัดแรงเสียดทานจากระบบอุปถัมภ์ ด้วยการยึดความสามารถ ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้เป็นหลักและที่สำคัญที่สุด คือการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การติดตามและประเมินผลอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นรากฐานของภาวะผู้นำที่ยึดโยงกับประชาชนและสร้างความไว้วางใจได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นักการเมืองท้องถิ่นควรพัฒนาระบบการบริหารแบบเชิงยุทธศาสตร์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. นักการเมืองท้องถิ่นควรยกระดับกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีความหมายและต่อเนื่อง
3. นักการเมืองท้องถิ่นควรวางกลไกตรวจสอบและความโปร่งใสในระบบบริหารอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานท้องถิ่นต้องกำหนดเป้าหมายระยะยาวของเทศบาลให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น พร้อมจัดทำแผนปฏิบัติการที่อิงข้อมูลจริงและมีการประเมินผลเป็นระยะ
2. หน่วยงานท้องถิ่นควรจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเสนอแนะนโยบาย และสร้างช่องทางสื่อสารแบบสองทางที่เข้าถึงง่าย
3. หน่วยงานท้องถิ่นควรเผยแพร่ข้อมูลงบประมาณและโครงการต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ จัดให้มีคณะกรรมการตรวจสอบที่มีประชาชนร่วม และส่งเสริมการประเมินโดยภาคประชาสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนักการเมืองท้องถิ่นในแต่ละบริบทพื้นที่
2. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของประชาชนในการตรวจสอบภาวะผู้นำท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและต่อเนื่อง
3. ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2550). *อริสโตเติลกับรัฐประหาร 19 กันยา รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข*. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ชาญชัย ชัยรุ่งเรือง. (2555). ภาวะผู้นำและผู้นำสำคัญอย่างไร?. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 1(1), 43-55.
- ดวงใจ ปินตามูล และคณะ. (2560). การพัฒนา คุณลักษณะภาวะผู้นำมุ่งให้บริการของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวพุทธธรรม. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2 ฉบับพิเศษ), 199-210.
- พระคมกริช จันทสุโท และคณะ. (2566). ภาวะผู้นำทางการเมืองของคณะผู้บริหารเทศบาลเมืองปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย*, 4(1), 42-53.
- พระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นันทกฤต ที่ปงกโร). (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 7(4), 158-169.

- พระปลัดเอกชัย จันทโชโต. (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดสระบุรี (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอภิวัชร อภิวัชรโร. (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิมพ์ศนิดา จึงสุทิวังษ์. (2560). ภาวะผู้นำทางการเมือง (Political Leadership): สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีสานหนึ่งเดียวพรรคเดียว 8 สมัย ไม่มีสออบตกลุ่มตำแหน่งรัฐมนตรี. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 9(3), 26-32.
- พิศณพงค์ กล้ากลสิกิจ. (2562). ต้นแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกำแพงเพชร (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ โพธิสว่าง และวิเชียร ต้นศิริคงคล. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการผู้นำทางการเมืองแบบมีอำนาจเต็มของสังคมไทย. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 9(3), 73-108.
- ภักชดา พุนสุวรรณ. (2566). ภาวะผู้นำการปรับเปลี่ยน : สิ่งที่ทำนายผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารพระธรรมทูต, 3(1), 22-31.
- สุรินทร์ธร ศิริกุล. (2556). ผู้นำการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.